

Brněnsko-vídeňská skupina studentů v Sachsenhausenu

JIRÍ ZAPLETAL

Brněnské gestapo si až později po 17. listopadu vzpomnělo, že do koncentráku neposlalo nikoho ze studentů přímo z Brna, a tak to spěchalo odčinit v posledních listopadových dnech a v prvním týdnu prosince. Některé z nás si vybralo podle fakultních seznamů, jiné posbíralo z různých pomaturitních kurzů a naplnilo námi napřed celý špilberské, potom Sušilovy koleje v Masarykově čtvrti a 13. prosince 64 z nás odvezlo policejními „antony“ na nádraží. Připojili nás tam k vagónům čekajících vězňů z Ostravy a odtransportovali všechny do Vídně. Tam nás – to už bylo potmě – prezentovali „Ostraváky“ a nás „Brňáky“ zvlášť ve věznici v Schiffamtsgasse v Leopoldově a ubytovali v celách, z nichž poslední, bez postelí a jen se slamníky, vyšla na pětici posledních v abecedě: právníky Jarka Zikmunda, Milana Tučka a mne, mediky Frantu Zemanu a Zdenka Vranku.

Gestapo si nás přes Vánoce schovalo k normálním policajtům a tím odložilo naše seznámení s koncentrační mašinérií SS. Prožili jsme tam dobu do 10. ledna 1940 v celkem klidné atmosféře a vzájemně jsme se důvěrně seznámili.

Dne 10. ledna kvečeru nás usadila policie „Schupo“ do studeného rychlíku a ten s námi vyrazil dál – do Berlína. Odtud policejními vozy do Sachsenhausenu, kde již byli studenti z pražských a brněnských kolejí.

Při kontrole přírůstků si esesáci všímali ve spisech poznámek, které k jejich jménům připojilo brněnské a ostravské gestapo, a ty, u nichž byly poznámky nejmíc přitěžující, začínali okamžitě fyzicky týrat a neztratili je z pozornosti ani později, stupňujice týrání často až do dokonalé vraždy. Tak zhynul do půlroku po příchodu brněnský papírník Štourač z Cejlu, jenž měl ve spisu poznámku, že je fanatický nepřítel Němců, což taky skutečně byl; esesáky důsledně nazýval jen „škodná“. Ani se nemuseli sprostým výkonem vraždy špinit osobně, bylo dost způsobů, jak označeného vězně usmrtit, a dost k tomu ochotných vorarbeitů a kápů na venkovních pracovištích. Ubohému Štouračovi nějak zlomili nohu a zemřel na následky této fraktury i dalších zranění, jež byla násilného původu. Židy pak týrali SS i bez nějaké specifické poznámky ve spisech.

V návalu ostřesných dojmů z prvních dnů od přijetí, jsme si ani neuvědomili, že jedním z českých heftlíků v pisárně je JUDr. Ivan Sekanina, ochotný v r. 1933 hájit Dimitrova před lipským soudem. Pracovali tam spolu s nakladatelem Pavlem Prokopem a leckdy dokázali vykonat dobrou práci pro vězeňský kolektiv, když pomohli propašovat do lágru neodevzdané peníze nově přichozích. Za ně se pak dalo nákupem v kantýně pomoci zachraňovat před hladem a vyčerpaním vězně trčící v táboře bez peněžních prostředků, a těch bylo

hodně. Tato činnost pro solidaritu mezi vězni byla také toho prvního jara příčinou násilné smrti obou těchto českých komunistů v izolovaném táboře, v tzv. trestné kumpanii, když byla nějak prozrazena.

Naším „tischältestem“ byl bytomský dělník Hanes – ve společenském styku němečtí vězňové užívali o sobě vzájemně důsledně jen křestních jmen – muž přísné, puritánské povahy a velmi rigorózní komunista. Dobře mu udělalo, že jsem při zmínce o Bytomi vzpomněl známé teroristické vraždy na tamním polském dělníkovi a justiční ostudy s opakováním procesu s jeho sadistickými vrahy, do něhož zasáhl autoritativně sám Hitler – ještě předtím, než se uchopil moci – nazvav vrahy otevřeným dopisem v novinách „Mí kamarádi“; po čemž byly rozsudky zrušeny, pak se soudilo znovu a osvobodilo se. Hanes však nedal potěšení výslovně najevo a naopak ukázal brzo, jak je pln zpozdilých předsudků o nás študácích. Také ostatní starší heftlinci se nijak nehrnuli do sblížování s námi. Byli jsme pro ně podle jejich třídní logiky zálohou české buržoazie, byli jsme jim, „Plutokratensöhne“. Jen velmi ztuhla se nakonec dařilo tuhle apriorní averzi nalomit a posléze vytvořit skutečně solidární souročenství.

Dále se ukázalo, že na bloku žije už i několik Čechů, z nichž nám nejbližší byli dva letci, kterým se nepodařilo přejít přes hranice do zahraniční armády a byli lapeni: Franta Teplý a velmi sympatický a zkušený pilot Franta Rambousek z Dolní Rovně u Pardubic. K nim se pojil třetí voják, Rosta Balaštík ze Slovácka. Kromě těchto tří byla česká společnost všelijaká, tvořili ji kromě Hejtmánka, zavřeného pro nějaký tisk v angličtině, většinou tzv. sabotěři práce, tj. dělničkové, bláhovci, odešli na práci do říše a v ní se buďto nepohodli nebo si „zabulali“. Byli většinou trapně naivní, politicky málo gramotní, a jeden z nich, mladý hezounek, seděl pro „zhanobení rasy“, neb se naň provalilo, že spával s nějakou traudlí, vdanou za muže cedícího krev za Německo. Z nich všech nadělalo gestapo politické vězně. Němečtí antifašisté si nám pak postěžovali, že stejně i mezi Němci se praktikovala záměrná politika rozředění opravdových politických vězňů všelijakými hospodářskými, mravnostními a jinými delikventy, jimž soudy daly punc sabotážníků, aby se narušila pevná jednota skutečných politických. Seděli mezi nimi i padlí andělé samé NSDAP a jiní, nastrčení i jako fizlové.

Jako čeští studenti jsme spadali pod studentské privilegium té zimy, že jsme nebyli posíláni na práce ven z tábora. Při ranním povelu „pracovní komanda nastoupit!“ jsme odcházeli domů na stehkomando. Hlásili jsme se ke svým kamarádům na studentských blocích, byly jich plné čtyři, jeden z nich zčásti doplněný českými starými pány, zatčenými 28. října. Dřív než jsme se k nim dostali na návštěvu, přivítali nás oni, a to nejkrásnějším a nejpraktičtějším způsobem. Poslali k nám delegaci s velikou částkou ve stříbrných pěti- a deseti markách, kterou pro nás vybrali, abychom netrpěli hladem, dokud nám nepošlou naši rodiče peníze a nedočkáme se vlastní výplaty z nich. Za tyto peníze jsme ihned mohli nakupovat v táborové kantýně nejnnutnější potraviny, ale především chleba, jehož do nepravidelně zásobované kantýny zrovna přivezli ně-

kolik druhů, černý, bílý, křuplavý. Ach, jak jsme ho byli lační! Cítili jsme přítomnost těch kluků v táboře jako obrovskou morálně politickou podporu, měli jsme je za jejich včasnou pomoc ohromně rádi a toužili jsme se přestěhovat za nimi, abychom s nimi splynuli úplně, jakkoli jsme také na svém smíšeném bloku začali navazovat nová přátelství. Studentské bloky měly v lágru zvláštní postavení, které bylo v zásadě dáno uveřejněním zprávy o internaci vysokoškolských v koncentračním táboře, ale především zájmem o nás a sympatiemi k nám ve všech kulturních zemích světa včetně neutrálních. Ještě než britské, francouzské a další vysokoškolské svazy a univerzity provolaly 17. listopad Mezinárodním studentským dnem, stali jsme se v Evropě prvními mučedníky odporu proti německým okupantům. Byť v rukou nepřítelů, byli jsme světu známou politickou jednotkou a světové veřejné mínění nad námi – třebaže platonicky – bdělo. Jistě ohledy na toto mezinárodní veřejné mínění vedly Himmlera, šéfa gestapa, k tichému pokynu, aby náš kolektiv nebyl svévolně vražděn ani rozvážen různými transporty, nýbrž uchováván pohromadě, aby mohl být nakonec taky postupně propuštěn. Tohle všechno ovšem jsme mohli jen poněkud tušit, ale nedávalo nám to pražádnou jistotu. Nejistota byla vydatnou nacistickou zbraní ve válce nervů.

Ve vzpomínce mám už události prvních měsíců časově zpřeházené. Co do důležitosti je jednou z nich na prvním místě škola, kterou nám udělila samospráva bloku a o jaké se ani nesnilo kamarádům na studentských blocích. Byla to exemplární ukázka nekompromisní tvrdé odplaty za nacistickou minulost u dvou bývalých zločinců, upadlých později do tetu a žijících na našem bloku. Jeden z nich byl jakýmsi velitelem SA tuším ve Zhořelci, a jak nám o něm prozradili, dal tam kdysi střilet z kulometů do dělnických domů. Nebylo snadné najít na bloku důvod či záminku k jeho potrestání zařazením do trestné kolony – což byl útvar ještě v rámci hlavního tábora, takže její příslušníci bydleli dál na svých blocích, ale již označení na kabátech velkým bílým terčem, aby se z kolony nemohli snadno ulít. V koloně samé pracovali už otrlí vorarbeitři a kápoové na fyzických trestech za kdejaké provinění. Takoví trestanci hynuli zpravidla buď na pokyn esesáků, nebo – jako v našem případě – na přání samosprávy.

Balíčky od rodičů nám přivolaly s novou mocnou silou vidinu ztracené vlasti a intimity domova a celého našeho města, které jsme opouštěli v nádherném rouše čerstvého sněhu. Teď, když nás v našich vzpomínkách vrátily na chvíli domů – nadto nyní v pohodě spálových karanténních dnů a večerů – začali jsme z těchto vzpomínek rýžovat zlatý písek nostalgické poezie. Společné vzpomínky na rodné město sblížovaly mě s druhy z gymnázia Atou Kubíčkem, Milanem Bohanesem, Mauglím, Karlem Spazierem a dalšími. Opojení vzpomínkami, zkrácenými navíc nedostupností, vtělilo se nakonec do znamenitého po paměti zakresleného podrobného plánu města Brna, který jsem s pomocí znalců Řečkovic a Černých Polí, hlavně Zbyňka Šmahela, narýsoval na získaný papír. Zachycoval město do Řečkovic a Medlánek na severu a Kamenného Mlýna na západě, po Husovice a nádraží na východě a jihu

a nevynechal jedinou ulici a jediné jméno ulice. Lpěli jsme na něm s láskou tvůrců a ztracených synů a za přímkami ulic a plochami náměstí a parků jsme viděli své nevyrovnatelně krásné a milované město a živé lidi v něm. odmyšlejíce si z něj jenom dupající boty okupantů. Svůj plán jsme střežili s láskou a hrdostí. Jenže realita nám tento křišťálový sen zbořila. Jejím nástrojem se stal sám blockälteste Erich, vysvětliv nám krajní nebezpečí pro naše zdraví a životy, kdyby plánek náhodou našel při přepadu blockführer. Nikdo by nám ani nepopřál čas k vysvětlení platoničnosti kresby, ta by platila pro gestapo jako corpus delicti, že chystáme útěk z lágru. Už jsme měli dost vytrénovanou fantazii, abychom nepochybovali o dobré vůli a věrohodnosti Erichovy výstrahy, a tak jsem nádherný plán Brna, který by musel být ozdobou každé výstavy o duši a životě českého heflinka, raději sám vlastnoručně zničil. Ale přesto tenhle první počín memoárové múzy položil vlastně základní kámen k tvorbě pozdějších čítanek povzpomínané poezie, k pekárně toho chleba poezie, kterou jsme později ve velkém rozjeli na studentských blocích.

Charakteristickými postavami v naší „brněnsko-vídeňské“ skupině byli „apatykář“ Miloš Dráždil, už promováný RNDr., nadaný karikaturista Jiří Krejčí, dvojice milých kluků a životodárných optimistů Karel Adamus a Luboš Pražský, ovšem Igor Helfert, dále nenápadný, ale milý Pepek Halík, jemný, vzdělaný a hluboce věřící JUDr. Antonín Balík, druhý z nás po apatykáři už graduovaný, i věčně sešklebený dlouhán Miloš Šlesinger, zvaný Němci na bloku „der lange mit den giftigen Augen“. Honza Bolomský, můj známý z tanečních, ač byl z jiného gymnázia, zbavený své plavé kštice, jaksi chátral, nepadal na nohu a musel být doobrodečně povzbuzován k větší vůli v odolnosti vůči útrapám. To se s ním stupňovalo i později na bloku 53, kde se mu smál Hans Bazynský, že i po propuštění „bleibst du noch zehn Jahre Muselmann“, jak se říkalo zchátralým, potácivým a málo odporu schopným živým heflinkům z asociálských řad. Povedl se mu však nádherný bonmot, když byl kýmisi tázán, jaké jsme to měli ve Vídni: „To víš, Viden – byl to samej Strauss!“ odpověděl hrdě. Tento Honza Bolomský se po osvobození rychle ztratil z dohledu svým kamarádům do nejsevernějšího pohraničí a pracoval jako právník v n. p. Elite ve Varnsdorfu.

• • •

Naděje je poslední, co v člověku umírá. Mocně však vyšlehla v nás ráno 15. března, když někdo donesl zprávu, že viděl všech 1200 študáků obíhat poklusem apelák. Milan Bohanes, věčný apoštol naděje, měl okamžité vysvětlení: Je první výročí protektorátu! No ovšem! Určitě přišel povel propustit nás v rámci amnestie, SS zuří, že musejí uposlechnout, a tak se chtějí ještě naposled aspoň vyřádit „sportem“. To by tak hrálo, abychom teď propásli příležitost a riskovali, že nás Brňáky zapomenou – a zapomínají opravdu, když nás tam taky nenahnali. Toho bohdá nebude, nedáme se, připojíme se manifestačně! Dictum – factum. Ani hlas neoponoval, načrtnutá naděje byla tak růžová, že jsme se mžikem před blokem seřadili a na povel těloevikáře Vlasty Kloce vyrazili na apelák a připojili se k obíhajícím kolegům ze studentských bloků.

jejichž zadní řady už začínaly jevit známky únavy. Náš naivní čin v nich možná rozdmýchal nové síly, protože jsme běhali ještě dlouho a celkem bez obecnosti, když SS byli toho dne naštěstí příliš líní, než aby nás šikanovali podrobnějšími povely a „sporty“. Byl to zajisté od nás výraz naivní autosugesce, ale nadto v našem gestu byla zoufalá přímo solidarizace s pronásledovanými kolegy, protože ty skutečně vyhnali blockühreři do „sportování“ ze svévolné šikany. Jestliže si někdo našeho zoufalého a pošetilého manifestačního gesta povšiml, bylo to vedení táborové samosprávy v čele s Harrym. A vyvodilo z toho i důsledek námi žádaný: končily dny naší nejistoty na smíšeném bloku a padlo rozhodnutí přestěhovat nás podle našeho přání k ostatním klukům.

Těsně před 1. dubnem nám přišel osobně Harry oznámit, že se můžeme přestěhovat na blok 53 ke studentům. Tím přestěhováním nám začalo druhé, hodně odlišné období života v lágru, v němž jsme navázali množství nových přátelství, některá na celý život. Splynuli jsme s velkým, tisícovým kolektivem kamarádů dobrých a pevných, přispěli k rozbití předsudků o nás Brňácích u části pražských kolegů, předsudků udržovaných ve službách nečistého politikaření studentské pravice. Také my a já osobně jsme se přičinili v tom období o těsnější sblížení táborové samosprávy se studenty, jehož výsledky se pak projeví po našem propuštění se dvěma stovkami studentů domů. Na novém bloku jsem se stal jedním z hlavních šířitelů poezie tajnými výbory zapisovanými po paměti a stal se známým široké studentské veřejnosti. Zároveň s vítězstvím, jímž byla realizace naší dávné úporné touhy, skončilo všestudentské privilegium osvobození od pracovních komand. Od dubna jsme po té stránce byli plnoprávnými heftlinky se stejnými povinnostmi jako ostatní, ale to už nad nikým nevisela šílená hrozba práce v sibiřských mrazech.

Po příchodu na blok nás blockälteste Hans Bazynski rozdělil k jednotlivým stolům a já jsem se dostal ke stolu č. 1; zvláštní náhodou se tak mými spolustolovníky stali oni tři kluci zatčení ještě před samou akcí gestapa proti kolegům, druhové devíti popravených v Ruzyni; PhC. Václav Jindra, JUC. Kuneš Sonntag a JUC. Ladislav Schubert. Na nich třech mi visel nimbus prožitku té noci výslechů a nejistoty, která skončila smrtí většiny tehdejšího vedení ústředního a pražského svazu. Všichni tři zůstali dál přesvědčenými pravičáky a dali to najevo při různých příležitostech, ač nijak agresivně. Pro jejich tragický prožitek jsem jim v duchu byl ochoten leccos odpustit, a bylo věru co odpouštět, hlavně Jindrovi. Ten byl po Mnichově předsedou tiskové komise pražského svazu a redigoval jeho Zprávy ošklivě fašizujícím způsobem. Volal po „odbenešení“ brněnské techniky a psal o „rejdech strašidel“ ve zdech Filozofické fakulty UK, když tam starosta spolku položil kytici pod znovu postaveným Masarykovým poprsím, které beranovsko-dominovská cháska strhla. Za Beranovy druhé republiky byl Vašek Jindra uličnický štváček fašistické i jiné luzy proti odkazu národní revoluce a jejím stoupencům, a teď seděl v koncentráku, když ho o chloupek minula kosa nacistického smrtáka. Přestal mu podlízat a posluhovat, byv jím nakopnut – v malém předobraz příštího vynuceného obratu Sovětů za podobných okolností. Dělal tischältesta a vystupoval

jako serióznost a spravedlnost sama. Ostatně Jindra a Schubert byli na bloku skoro generály bez vojska a Kuneš Sonntag jako Hanák – ač brunet s ostře řezanými rysy Gaskoňce – choval k nám od začátku kamarádskou sympatii. Byl krajan Jana Opletala a byl delegován na jeho pohřeb do Nákla. Z dalších kluků u našeho a sousedního stolu byli velmi srdeční a kamarádští hlavně Jiří Setínský, Choceňák Vašek Šeda a Kyjovák Franta Křivánek. Na bloku žili i někteří staří páni, tzv. osmadvacátníci, sebrání tohoto říjnového dne, tak dr. Epstein z Kolína, Kutnohorák bratr Horných aj. Nejstarší ze starých pánů pracovali v poměrně klidném komandu pod střechou, na plení a spravování punčoch; např. bratr Hrádek a staříčkový bratr Kalivoda, ruský legionář, který měl možnost porovnat německý koncentrák se zajateckými tábory v Rusku za první světové války i po ní, upřímně nás ujistil, že to tam bylo o značné poznání horší. Svěrázný byl bratr Zítka, domovník z roháku u Palackého mostu a člen Klubu za starou Prahu. Bájil nám zábavně o údajných objevech tajných chodeb pod Vltavou na Malou Stranu, kam nás sliboval po propuštění zavést. I užívali jsme si teď ryzí českosti nového bloku s opravdovou chutí.

Ale nejen tato ryzí českost zakládala v dubnu úplnou změnu našeho denního rytmu oproti životu na bloku 27; základní změna tkvěla v zahájení účasti na práci ve velkých komandech venku za táborovou zdí. Vyhlášená letní pracovní doba byla podstatně delší než zimní, kdy se vstávalo v šest hodin. V létě budilo zvonění tábor ve čtyři, po úklidu, mytí a po snídani byl o 2 hodiny časnější apel a po povelu „Arbeitskomandos eintreten!“ jsme nastupovali s ostatními heftlinky podle předem večer určeného nasazení do jednotlivých komand.

Ve druhé třetině dubna se protřhl líně tekoucí čas „bláznivé války“ německým útokem na Dánsko a Norsko. Vzrušilo nás to a nově roztočilo kola našeho fatálního optimismu. Sledovali jsme města a přístavy námořních výsadků britských a pak sledovali zápas o Narvik, který trval až do konce května, a zprávy o činnosti britského letectva podle míst v Norsku, na něž Němci přiznávali anglické útoky. Do našeho tábora poslala tato okupace jediný, nárazový pozdrav, v podobě dánského másla, které nakratičko nahradilo obligátní německý margarín na porcích našeho černého chleba.

Největší událostí tohoto našeho jara však bylo propuštění dvou set kluků na Hitlerovy narozeniny 20. dubna. Bylo nám to signálem, že se snad přece jen taky dočkáme návratu domů. Dojem z této jakési naší dílčí amnestie však překonaly události s proražením spojenecké linie v Holandsku, Belgii a severní Francii, ohavné dny porážky a rozdrčení mnichovácké Francie v červnu.

Veliké vzrušení do našich řad vnesla 1. srpna malá asi 20 nebo 30 kluků všeho všudy čítající „vářka“ propuštěných domů. Byli to tentokrát vesměs kluci z naší brněnské dodatkové akce gestapa, a to jsme my ostatní přijali jako poslední zaklapnutí pastí. Odjeli mí velmi blízcí kamarádi jako Jaroušek Zikmund, Milan Tuček, Jarek Boubela, Tonda Balík, Karel Spazier, Pavel Bím, Karel Suchan, Arnold Budík a řada dalších. My zbyli jsme si připadali rázem jako ztroskotanci, které poslední záchranná loď nechává na ostrově kanibalů,

a bylo nám hořko, nač to tajit. Sám jsem rychle zchátral, těžce se nachladil a Hans Bazynski mě poslal s pořádnou horečkou na revír. Po návratu na blok mě pak zařadil do stubendienstu, což od něho bylo velice milé, a přiděлил mě za tischältesta u stolu č. 4, kde seděla proti asi šesti klukům většina starých pánů. Studenti patřili do tzv. Baubyra, tj. k našim prominentům s báječným komandem. Ze starých pánů tam byl osamělý bývalý námořník Števa Novotný, účastník vzpoury ve válečném loďstvu v Boce Kotorské, o níž velmi zajímavě vypravěl. Námořnické mládí ho zřejmě usměrnilo na celý život, a ještě když jsem ho někdy r. 1959 navštívil v Městské knihovně, kde měl administrativní práci, visely mu nad hlavou na stěně barevné obrázky nějakých starobyklých ponorek.

Podzím přinesl jednu novinku všem nám mimořádně vítanou a milou. Při odrážení náporu luftwaffe v bitvě o Anglii začaly královské letecké síly oplácet a za některých nocí, ba už i k večeru, byly houkány náletové poplachy. Někdy bylo slyšet bombardování a zuřivou palbu protiletadlové obrany. Leželi jsme ve tmě na slavnících a drželi palce Churchillovým hochům, vzdáleně tušíce mezi nimi i své kamarády a známé třeba Franty Teplého a Rambouska. Největší nadšení v nás budilo srovnání dalekého akčního rádia Britů, vracejících se po náletech zpět do Anglie nebo Skotska, kdežto Němci si proti Anglii vzlétali z letišť jen přes La Manche. Svědčilo nám to – a právem – už v tomto roce a po prvním důležitém vítězství RAF – o současné a bohdá dále narůstající technické převaze našeho spojence nad nepřítelem. A tu se jednoho krásného večera stalo, že se nálet konal v době Molotovovy návštěvy u Ribbentropa v Berlíně. Škodolibě jsme se radovali, že i on, ztělesňující nám obrat sovětské zahraniční politiky po Mnichově, musí pěkně opustit slavnostní recepci a běžet s ostatní čeládkou do sklepa. Lidské instinkty bývají občas moudřejší než intelekt, které je přece jen možno oklamat.

Před Vánoce 1940 přišla zpráva, že bude velká dovolená ve strážních útvech SS, takže odpadne 14 dní nástupů do práce a heftlinkům tak kynou klidně svátky. Ale nás na blok 53 přišel navštívit Willi Schulze, náš nejlepší kamarád z bloku 27, s tvrzením, že nese z politického oddělení zaručenou zprávu o novém seznamu dvou set studentů určených k propuštění. Teď jednotlivým klukům do očí oznamoval, že jejich jména v seznamu viděl; řekl to i mně. Seděli jsme za stoly tiše a cítili jsme, jak nás prudce začíná zahřívat plamen radostí. A ráno skutečně, ještě za tmy, kdy si posel z pisárny musel svítit na list seznamu, byli jsme přečtení téměř všichni „Brňáci“, vybaveni pak z effektenkamru svými cennostmi, hodinkami a vyplacenou hotovostí, posílanou nám postupně na konto rodiči. Vydali nám propouštěcí listy, platné také jako volné jízdenky domů, rozloučil se s námi obrejlíčkováný Harry a otcovská slova varování před návratem do lágru k nám pronesl sám lagerführer. Položil nám na srdce, že není radno o všem v lágru prožitém a spatřeném na veřejnosti vykládat. Je to naše sladké tajemství a jeho zrada se rovná zpáteční jízdence do tábora. V tom smyslu pak že varuje před alkoholem, neboť ten často rozvazuje jazyk, a pak tedy – běda! Jeden ze sudeťáckých esesáků nás pak vy-

provodil vnější bránou až na silnici vedoucí do města Oranienburku, klidně nám popřál šťastnou cestu a na neshledanou. Byli jsme venku a div jsme se nevznášeli štěstím. Vypadali jsme děsně i nehledě na takové věci jako moje impetigo. Zimníky a klobouky z pytlů byly beznadějně pomačkané. Vypadali jsme, jako by nás byl sežvýkal a vyplívl slon nebo brontosaurus, ale vyzváněly v nás všechny zvony světa. Potom jsme vstoupili do nádraží prodloužené berlínské podzemní dráhy a jí dorazili do Berlína. Nádraží, z něhož jsme pak odjížděli na jih, bylo obrazem dokonalé bídy. Mravenišťe zubožených lidíček, vůbec žádná restaurace, jako bývá na našich nádražích, jen pulty na eintopf, nabízející pouze prázdnou a pitomou polívku. Nádraží v Drážďanech potom charakterizoval nepopsatelný a nevládnutelný zmatek, diametrálně odporující představě o německé pořádkumilovnosti. Nikde spolehlivé návěští o odjezdech vlaků, nikde informace, nikde samozřejmě ani sousto potravy. Z hrozně únavy, která se na nás k večeru navalila jako těžká duchna z písku a šterku, usnuli jsme na příchodovém schodišti k nástupišťům a potom se probudili zoufalí, že nám třeba náš vlak ujel. Pozdě k ránu jsme pak nastoupili do vlaku majícího jet do Lovosic, kde snad kynulo přesezení, ale byli bychom z Lovosic došli už i pěšky. Ale jelo to až do Prahy. Zaběhl jsem napřed za bráchou Liborem do Poldiny hutě, ten pak slíbil přijít za námi na nádraží. Pádil jsem za kluky, kteří zašli do samoobslužné restaurace v Hyberské, kde už je lidé hostili. Naše žaludky však dlouho nesnesly nezvyklé pokrmy a brzy opět zely prázdnou. Jezdilo se tehdy bidně, a tak se v údolí Svitavy začínaly už klást večerní stíny a v Bílovicích vyskakovala první světýlka. A pak už nádraží! Tramvaj do Králova Pole! Nádherná brněnská čeština kolem. Ulice dětství: Nová, Pražská, Palanda. Vzhůru po staré Bartošce! A už je to tady. Zvonek. Klaply dveře, drobné kroky. Stojím a nějak nevidím, všecko se rozmazává. Potom se dveře otevřou a stojí v nich moje malá sestřička. Opravdu je z ní už dívenka. Tisknu si ji tiše na prsa. Maminka. Táta. Teplý byt. Náš dolní pokoj. Ještě k tomu s vánočním smrkem. Dovolte mi, abych se odmlčel.

• • •

Z celé „brněnsko-vídeňské“ skupiny jsme se vrátili ochuzeni o dva muže: Igora Helferta a Maugliho. Ti se dočkali propuštění až na Vánoce 1942 a oni to také byli, kdo nám vyprávěl o dalším životě v lágru, o rozbití táborové samosprávy a o hromadném vraždění sovětských zajatců na Industriehofu i o porážkách provazem na apeláku.

Igor Helfert pracoval po dostudování jako československý konzul v Hamburku. Tam se z pohledu komunistů provinil tím, že jednoho exilového přítele podpořil v nouzi skrovnou částkou. Vykonstruovali z toho proces a Igor byl odsouzen k několikaletému trestu, který si odpykával v Jáchymově, Leopoldově a jinde. To už byl ženatý a měl dvě děti. Při kterémsi amnestii ho propustili a přikázali mu pobyt na odlehlém venkově, v Rychlebských horách na severu Opavska. Za Pražského jara 1968 odtud přišel do Prahy a podal si žádost o rehabilitaci. Po ruském vpádu však déle nečekal a odešel s rodinou do exilu, do Kanady.